

შოთა რუსთაველისა და მისი ეპოქის გამოფენა

საქ. კ. პ. (ბ) ც. კ. - სა და მთავრობის ცნობილი ისტორიული დადგენილების თანახმად, 1937 წ. შემოდგომას შ. რუსთაველის 750 წ. იუბილეისთან დაკავშირებით შოთა რუსთაველისა და მისი ეპოქის დიდი გამოფენა უნდა მოეწყოს. ამ ამოცანის განხორციელების გასაადვილებლად დაარსებულია „შ. რუსთაველისა და მისი ეპოქის მუზეუმი“.

მუზეუმის სამოქმედო ასპარეზი მე - 11 — 13 საუკუნეებით არის შემოფარგლული. ამ დაწესებულების უპირველეს მოვალეობას შ. რუსთაველის დღესასწაულისათვის გამოფენის მოწყობა შეადგენს და თვით მუზეუმიც შესაძლებელია, მხოლოდ ამ დროისათვის იყოს დამთავრებული.

წინასწარ შედგენილი გეგმა მთელ სამუშაოს სამ მთავარ სექტორად ჰყოფს: ერთს სალიტერატურო სექტორი შეადგენს, მეორეს — ხელოვნებისა, მესამე კი ყოფაცხოვრებისა და მეურნეობის სექტორია. ყოველ სექტორს თავისი ხელმძღვანელები ჰყავს. სალიტერატურო სექტორის მოწყობა პ. ინგოროყვასა აქვს დავალებული, ხელოვნებისა — დ. შევარდნაძეს, ხოლო ყოფაცხოვრებისა და მეურნეობის სექტორისა — ამ სტრიქონების ავტორს.

ყოფაცხოვრებისა და მეურნეობის სექტორის გამოფენა მთელი მაშინდელი მატერიალური კულტურის ამსახველი უნდა იყოს. გამოფენამ უნდა მნახველს უჩვენოს, თუ როგორ ცხოვრობდნენ საქართველოში მე - 11 — 13 ს. როგორი იყო მისი სახელმწიფოებრიობა, როგორი იყო მისი წესწყობილება. გამოფენის მნახველს საშუალება უნდა ჰქონდეს, რომ სახელმწიფო დარბაზობისა და ვაზირობის, ისევე, როგორც რაინდობის წესები წარმოიდგინოს, იცოდეს რას იცვამდნენ და

იხურავდნენ მაშინ, რანაირი ავეჯი და ჭურჭლეული ჰქონდათ, რა სამეურნეო და საბრძოლველი იარაღი იყო გავრცელებული, რა დონე ჰქონდა მაშინდელ სასოფლო მეურნეობას, მემინდვრეობას, მესაქონლეობას, რა და რა ხელობა არსებობდა მაშინ, როგორ იყო მოწყობილი საქალაქო ყოფაცხოვრება და ვაჭრობა - მრეწველობა.

მაშინდელი მატერიალური კულტურის ისტორიის აღსადგენად, მისი დონის გასათვალისწინებლად და გამოფენის დამთვალეობისათვის ცხადსაყოფელად. რა თქმა უნდა, მარტო წერილობითი წყაროების ცნობები საკმარისი არ არის, არამედ ამ კულტურის თვით იმდროინდელი ნივთებიც არის აუცილებლად საჭირო. ვისაც მატერიალური კულტურის ისტორია თუნდაც მარტო გადაკითხული აქვს, ეცოდინება, რომ უძველესი ხანის საყოფაცხოვრებო ნივთები და საგნები, ტანისამოსი, თავსაბურავი, ფეხსაცმელი, ქსოვილები, ავეჯი, ჭურჭელი და იარაღი შეტად ცოტაა გადარჩენილი და იშვიათად თუ სადმე მოიპოვება, ისიც თითო - ოროლა. პოლიტიკური ცხოვრების უკუღმართობამ, დროისა და ჰავა - ნიადაგის უღმრთელობამ და წარსულ თაობათა შეუგნებლობა - დაუღევრობამ ასეთი საგნების უმეტესობა იმასვე პლა და ხშირად უკვალოდაც კი დაუკარგა მეცნიერებას. ამ მხრივ ბედნიერ გამოჩენილს ძველი ეგვიპტე წარმოადგენს, რომლის მშრალმა ჰავამ და უნოტიო ნიადაგმა, მტკნარე კი პირამედებში დაქრულია და საშუალებით მიცვალებულთა დამარხვას წესმა მეცნიერებას დაუზიანებლივ შეუწარა როგორც ტანისამოსი, თავსაბურავი, ფეხსაცმელი და ქსოვილები, ისევე მრავალი სხვა საყოფაცხოვრებო ნივთიც.

ძველ საქართველოზე მრავალგზის თავდა-
მტყდარმა უბედურებამ ქართული მატერია-
ლური კულტურის მრავალი ძეგლი იმსხვერ-
პლა, ხოლო რაც გადარჩა, იმათგანაც ბევრი
რამ რომანოვების ხანაში მთავრობის მოხე-
ლეთა უკულტურო ბატონობისა და ჩვენ წა-
რსულ თაობათა შეუგნებლობა - დაუდევრო-
ბის გამო გაჩანაგდა და განადგურდა. ამიტომ
გასაკვირველიც არაფერია, თუ ჩვენ 11 —
13 ს. ს. საქართველოს მატერიალური კულ-
ტურისა და ყოფაცხოვრების ნივთიერ ნაშთ-
თაგან ძალიან ცოტა-ლა გვაქვს გადარჩე-
ლი. ამ გადარჩენილთაგანაც არა ერთი ჯი-
ვირფასესი ძეგლი საქართველოდან უცხოეთ-
შია გატანილი, ზოგი იქაურ მუზეუმებშია
დაცული, უმეტესი კი 1921 წელს მუზეუმი-
კური მთავრობის მიერ ყაჩაღურად გატაცე-
ბულ განძეულობას წარმოადგენს, რომელიც
საქართველოს ჯერაც არ დაჰბრუნებია.

საქართველოს სახელმწიფოებრივი კულ-
ტურის თანდათან ზრდის გაფართოებისა და
გაღრმავების გასათვალისწინებლად გამოფე-
ნილი იქნება 11 — 13 ს. ს. პოლიტიკური რუ-
კა, რომელზედაც ამ ხნის სახელმწიფოებრი-
ვი საზღვრები აღინიშნება. გამოფენის მნახ-
ველს სახელმწიფოებრიობა გარეგნულად წა-
რმოუდგება უზენაესი ხელისუფლის თანამ-
დებობის პირთა ტანისამოსისა და ხელისუფ-
ლების ნიშნების სურათებითაც. დარბაზობი-
სა და ვაზირობის გამომხატველი სურათების
საშუალებითაც.

11 — 13 ს. ს. საქართველოსათვის რაინ-
დობა იყო დამახასიათებელი. ამიტომაც გა-
მოფენაზე ამ რაინდობის გარეგნული გამო-
ხატულებაც უნდა იყოს წარმოდგენილი შე-
კურვილი რაინდის სახით მაინც. სამწუხაროდ,
არც საქ. მუზეუმის კოლექციებში და არც
სხვაგან სადმე საქართველოში ამჟამად რაინ-
დისა და ცხენის მთლიანი იმდროინდელი ჯა-
ვშანი და თორი უკვე აღარ მოიპოვება. მხო-
ლოდ ბერლინის ცოიგჰაუზში (იარაღების

მუზეუმში) ნახავს ადამიანი საქართველოდან
(ხევსურეთიდან) მე - 19 ს-ში გატანილს, მა-
ნეკენზე ჩამოცმულს, მე - 13 ს. რაინდისა და
ცხენის ორ მთლიანს საუცხოო ანაკრებს. 13
ს. მშვენიერი ოქროს ზარნაიშთ უხვად შემ-
კული ქართული მუზარადიც არსებობს. მაგ-
რამ ჯერჯერობით არც ის არის საქარ-
თელოში. ისტორიული კედლის მხატვრობისა
და მინიატურების მიხედვით წარმოდგენილი
იქნება იმდროინდელი აბჯრისა და ყოველ-
გვარი საქურვლის სურათები.

რაკი იმდროინდელი არც ტანისამოსი და
არც ავეჯი გადარჩენილი არ არის და არც
არავითარი იმედი შეიძლება გვქონდეს, რომ
არქეოლოგიური გათხრითაც კარგად დაცუ-
ლი ამნაირი მნიშვნელოვანი რამ ნაშთი ოდეს-
მე აღმოჩნდეს, ამიტომ ამ დანაკლისას ანა-
ზღაურება და შევსება შემდეგი საშუალებით
დავისახე. თუ თვით ტანისამოსი, თავსაბუ-
რავსა და ფეხსაცმელს ისევე როგორც ავე-
ჯსა, ჭურჭელსა და იარაღს ჩვენამდია ან სრუ-
ლებით არ მოუღწევია, ან მცირე რაოდენო-
ბით (ჭურჭელი, იარაღი), სამაგიეროდ ისტო-
რიული პირების კედლის მხატვრობა მოგვე-
პოვება. სწორედ ამის მიხედვით შესაძლებე-
ლია მკვლევარმა მაშინდელი ტანისამოსი,
თავსაბურავი და ფეხსაცმელი საკმაოდ კარ-
გად აღადგინოს.

კედლის მხატვრობით აღბეჭდილი ისტო-
რიული პირების ჩაცმულობის, თავსაბურა-
ვის, სამკაულისა და იარაღის ხელნაწერებში.
დაცულ მინიატურებთან შედარებითმა შეს-
წავლამ დამარწმუნა, რომ მხატვრობის ამ
უკანასკნელი დარგის ძეგლებში ბევრგან ისე-
თივე ჩაცმულობა, ქსოვილების სახეები, თავ-
საბურავი, სამკაული და იარაღია წარმოდგე-
ნილი, როგორც ისტორიულ მხატვრობაში
გვხვდება. ეს გარემოება უფლებას გვაძლევს,
რა თქმა უნდა, სათანადო სიფრთხილის დაც-
ვითა და წინასწარი კვლევა - ძიების შემდ-
გომ, იმდროინდელს საქართველოში გავრცე-

ლებული ჩაცმა - დახურვის წესის შესასწავლად და აღსადგენად ხელნაწერებში დაცული მასალაც გამოვიყენოთ. ამ დაკვირვებასა და დასკვნას იმიტომაც აქვს ჩვენთვის დიდი მნიშვნელობა, რომ კედლის მხატვრობაში მხოლოდ მეფე - დედოფლისა და მაღალი წრეების წევრების, ვაზირებისა და ერისთავების, (ზოგჯერ მათი მეუღლეებისაც) სურათები მოგვეპოვება, ჩვენ კი ყველა სოციალური ფენის წარმომადგენელთა ჩაცმულობა უნდა ვიცოდეთ და გამოფენის მნახველს წარმოუდგინოთ. საბედნიეროდ, სამისო მასალებიც არის გადარჩენილი. ეს სწორედ ზოგს ხელნაწერში დაცული მინიატურების გამოყენებით შეიძლება. ამ გზით მოპოვებული მასალა მკვლევარს საშუალებას აძლევს საწულო და დაბალი სოციალური ფენის, ქალისა და კაცის, მოზრდილისა და ბავშვის, ვაჭრის, მიწისმომქმედისა და მწყემსის მაშინდელი ჩაცმულობაც გამოარკვიოს.

მხატვრობით აღბეჭდილი ასეთი მასალების შედარებითი შესწავლით, წერილობით, ისტორიულსა და სხვა წყაროებში დაცულს ცნობებთან ერთად, არამც თუ მაშინდელი ჩაცმა - დახურვის წესისა და გარეგნული სახის აღდგენა ხერხდება, არამედ თვითნებური მ. თ. განის სახელის გამორკვევაც შეიძლება. სწორედ ამ და კიდევ სხვა მასალების მიხედვით უკვე დიდი ხანია, რაც საქართველოს ტანისამოსისა და მატერიალური კულტურის ყველა სხვა დარგის ისტორიაზე ვმუშაობ და გამოსაქვეყნებლად ვამზადებ.

ამ გეგმის მიხედვით და ამ მასალების გამოყენებით სწარმოებს გამოსაფენი ექსპონატების მზადება. უკვე დახატულია კედლის მხატვრობის ისტორიული პირებისა და ხელნაწერი წყაროებიდან ამოღებული ბევრი სურათი და არა ერთი კიდევ იხატება და გადმოღებული იქნება მომავალი თვეების განმავლობაში. თანამდებობის პირთა და სოციალური ფენების წარმომადგენელთა ამ მთლიან

სურათებს გარდა, გამოფენაზე ისეთი ნახატებიც იქნება, სადაც გამოფენის დამთვალიერებელს თავსაბურავების, ტანისამოსების, ფეხსაცმელებისა და სამკაულების, ისევე, როგორც იარაღის თვითნებური დარგის ცალკალკე შედარებითი შესწავლისათვის განკუთვნილი მთელი მასალა წარმოუდგება.

საქართველოს ნივთიერი კულტურის შესწავლის დროს, რასაკვირველია, მნიშვნელოვანი ადგილი ქსოვილებსა და ხელსაქმესაც უნდა დაეთმოს. ამ დარგის გასათვალისწინებლად ჩვენ, ერთის მხრით, ძველი ქსოვილების შემთხვევით გადარჩენილი ნაჭრები მოგვეპოვება, მეორე მხრით, კედლის მხატვრობაში ისტორიული პირების ჩაცმულობის ქსოვილების სახეების შესწავლაც საკმაოდ მრავალფეროვანსა და საყურადღებო მასალას გვაწვდის. საუცხოო მასალები მოგვეპოვება მაშინდელ საქართველოში გავრცელებული ნაკერი და ნაქსოვი არშიების აღსადგენადაც. ახლა რომ ამ დარგის საგამოფენო ექსპონატებს შევხვით, უნდა აღინიშნოს, რომ ძველი ქსოვილების გადარჩენილი ნაჭრების უმეტესი ნაწილი მე - 20 ს. დამდეგს საქართველოდან გატანილი იყო და ჩვენში მხოლოდ რამდენიმე ნაჭერიღაა დარჩენილი. მაგრამ ეს გატანილი ნიმუშები გამოფენისათვის დაგვიბრუნდება და მათი გამოყენება შეგვეძლება. დანარჩენი მთელი მასალა სახატების სახით იქნება წარმოდგენილი. მაგრამ ხელობის ამ დარგის უფრო ცხადსაყოფელად, ვფიქრობ, კარგი იქნებოდა, რომ უფრო დამახასიათებელი სახიანი ქსოვილებისა და არშიების ნიმუშები ძველი სურათების მიხედვით მოგვექსოვინებინა.

ქსოვილების ტექნიკური შესწავლა და საქსოვი იარაღის, ისევე, როგორც ღებვის წესების განხილვა - შეფასება დოქტ. - ინჟინ. ვალერიან ახვლედიანს აქვს დავალებული.

ამავე გზით და მსგავსივე წყაროების მიხედვით მაშინდელი ავეჯის შესასწავლად და

წარმოსადგენადაც სწარმოებს მუშაობა და გამოფენის მომავალი დამთვალეირებელი ავეჯეულობის არა ერთს საყურადღებო ნიმუშის სურათს ნახავს. აქაც, თუ დრო და გარემოება ხელს შეგვიწყობს, ძველი ნახატების მიხედვით ავეჯის გაკეთებინებასაც ვფიქრობ.

მაშინდელი ქურჭლეულის გასათვალისწინებლად და გამოსაფენად თითო - ოროლა გადარჩენილი ძველი ქურჭელიც მოიპოვება. ამას გარდა, ნაქალაქარი დმანისის შარშანდელმა არქეოლოგიურმა განათხარმაც მაშინდელი თიხის მოხატულ - მოჭიქულიცა და ჩვეულებრივი ქურჭლეულის რამდენიმე მთლიანი ცალი და ნატეხების დიდძალი მასალაც შეგვძინა. მათგან სხვა ქვეყნებიდან შემოტანილიც და ადგილობრივიც არის. პირველად სწორედ აქ აღმოჩნდა ქართულ წარწერიანი მე - 10 — 13 ს. ს. ქურჭლის ნატეხებიც. მთელი ეს უხვი მასალა უკვე გასუფთავებულია და ამჟამად ზოგი მათგანის ნატეხების შეკოწიწება სწარმოებს ქურჭლის მთლიანობის აღსადგენად. შარშანდელი არქეოლოგიური კვლევა - ძიების შედეგი უფლებას გვაძლევს იმედი ვიქონიოთ, რომ მომავალ ზაფხულში არქეოლოგიური თზრა იმდროინდელი მექურჭლეობის წარმოსადგენად კიდევ ბევრს საინტერესო ნიმუშსა და მასალას შეგვძენს, რომელიც, რასაკვირველია, დაუყონებლივ უპირველესად გამოფენისათვის იქნება გამოყენებული. ამავე დროს ჯეროვანი ყურადღება კედლის მხატვრობაში, ხელნაწერებსა და ჰედვითი ხელოვნების ძეგლებში დაცულს ქურჭლეულის გამოხატულებასაც აქვს მიქცეული და გადმოღებული ქურჭლეულის მაშინდელი მარაგის ნაირნაირობის მთლიანად წარმოდგენის მიზნით ნახატები იქიდანაც გვაქვს.

ქურჭლეულის ყოველმხივ შესწავლა უფროს მეცნიერ თანამშრომელს ლ. მუსხელიშვილს აქვს მინდობილი, ხოლო ტექნოლო-

გიური საკითხების კონსულტაცია ინჟ. ფიცხელაურს.

11 — 13 ს. ს. საქართველოს ეკონომიკის გასათვალისწინებლად გამოსადეგი სასოფლო მეურნეობის მაშინდელი ნაწარმოები რომ გადარჩენილი იყოს, ამის დამადასტურებელი ჯერ არავითარი ცნობები არ მოგვეპოვება და მომავალშიაც ამის დიდი მოლოდინი ჩვენი ჰავისა და ნიადაგის პირობებში მაინცა და მაინც არ შეიძლება ჰქონდეს ადამიანს. მაგრამ ვფიქრობ, რომ ამ დანაკლისის ანაზღაურება, ნაწილობრივ მაინც, შემდეგი გზით შეიძლება. წერილობითი წყაროების საშუალებით გამორკვეული გვაქვს ჰურეულის სად რა ჯიშ - სახესხვაობა იყო მაშინდელს საქართველოს მემინდვრობაში გავრცელებული, ესევე, როგორც უკვე ვიცით, იმდროინდელი მევენახეობის საუკეთესო ვაზის ჯიშები ორ ათეულზე მეტი მაინც, რომელთაგან ზოგიერთმა ჩვენს დრომდისაც კი მოაღწია. გამოფენის დამთვალეირებელს რომ სასოფლო მეურნეობის ამ დარგების მაშინდელი დონის ნაწილობრივ გათვალისწინების საშუალება ჰქონდეს, სათანადო სპეციალისტებს დაევა-ლათ (პროფ. ლ. დეკაპრილევიჩსა და დოც. ე. მენაბდეს) საქართველოს თანამედროვე მეურნეობაში იმდროინდელი კულტურის შერჩენილი წარმომადგენლების ყოველმხრივი მეცნიერული შესწავლა, მათი ნიმუშების თავთავის სახით და მარცვლებად შეგროვება და საგამოფენოდ მომზადება. ამის წყალობით უკვე გამოირკვა, თუ რას წარმოადგენს ის ქრთილი, რომელიც იმდროინდელს წყაროებში ხშირად გვხვდება, და რა იყო სახელდობრ ის უმდარესი მარცვლეული, რომელიც შ. რუსთაველს აქვს თავის უკვდავ თხზულებაში შეტანილი: „მე მარგალიტი მოგეცი, შენ ქვრიმა დაგიტესია“. ამ მარცვლეულობის გამოფენილ ნიმუშებთან ერთად ექსპერიმენტალური გამოკვლევით მოპოვებული ცნობებიც იქნება აღნიშნული თვითიული მათგა-

ნის სამეურნეო თვისებების შესახებ.

იმდროინდელი მევენახეობის დონის გასათვალისწინებლად გამოფენილი იქნება მაშინდელი საუკეთესო ვაზ - ყურძნის დღევანდლამდე შერჩენილი ჯიშების ლერწი, ფოთლები და შესაფერი ნივთიერებიდან ხელოვნურად გაკეთებული მტევნებიც. აღნიშნული იქნება სათანადო სპეციალისტის ამპელოლოგის პროფ. ს. ჩოლოყაშვილის ექსპერიმენტულს გამოკვლევაზე დამყარებული ზედმიწევნითი ცნობებიც ამ ყურძნის თვითეული ჯიშის ყველა სამეურნეო თვისებაზე.

შინაური ცხოველების მომშენებლობასაც საქართველოს ეკონომიკაში იმდენად დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, რომ არ შეიძლებოდა ამ დარგს განსაკუთრებული ყურადღება არ მიჰქცეოდა. თუნდაც სხვა ცხოველებისთვისაც თავი დაენებებინა ადამიანს, ცხვრისა და ცხენის პრობლემის მიტოვება ხომ არ შეიძლებოდა. ძველი სურათების მიხედვით გამოჩვეული მაქვს, რომ თავდაპირველად საქართველოში კუდიანი ცხვრის ჯიში ყოფილა გავრცელებული. ჯერ კიდევ ბატონიშვილი ვახუშტის დროსაც ეს ჯიში აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთშიც-კი ყოფილა გავრცელებული. 19 — 20 ს. ს. კუდიანი ცხვარი აღმ. საქართველოში უკვე აღარა სჩანს და აქ მთლიანად ე. წ. თუშური ცხვრის ცხიმ - კუდიანი ცხვრის თავდაპირველი ჯიშია გაბატონებული, ძველი საქართველოს კუდიანი ცხვრის თავდაპირველი ჯიში კი მხოლოდ დასავლეთ საქართველოში-ღა არის შერჩენილი. ამ ორი ჯიშის სადაურობისა და გაჩენის ხანის პრობლემები საქართველოს ეკონომიური ისტორიის ერთი უმნიშვნელოვანესი საკითხთაგანია. თუ კუდიანი ცხვარი ქართული მეურნეობის კუთვნილებად უხსოვარ დროიდანაა ქცეული და ამიტომ ამ ჯიშის გაჩენის საკითხს შ. რუსთაველის ხანასთან არავითარი კავშირი არა აქვს, სამაგიეროდ ცხვრის ცხიმ - კუდიანი, ე. წ. თუშური ჯი-

შის საქართველოში გაჩენა უშუალოდ სწორედ ამ ხანასთან არის დაკავშირებული.

12 ს. მეორე ნახევრის ერთს ქართულ ხელნაწერში დაცული ნახატის მიხედვით გამოჩვეული მაქვს, რომ ამ დროს საქართველოში ცხიმ - კუდიანი ცხვრის ჯიში უკვე ცნობილი ყოფილა და მოიპოვებოდა. მაშასადამე. ქართ. მეცხოველეობის მეურნეობაში ამ მხრივ დიდი ცვლილება მომხდარა. ცხადია, ვისაც საქართველოს იმდროინდელი ეკონომიკის წარმოდგენა სურს, ქართველი ხალხის მეურნეობისათვის ამ თვალსაჩინო ცვლილების ნამდვილი ღირებულება გამორკვეული უნდა ქონდეს.

თუშურ ცხვარს წველაც კარგი აქვს, მისი თუშურ ცხვარს წველაც კარგი აქვს, მისი ხორციც გემრიელია და მატყლსაც ურიგოს არ იძლევა. კუდიან ცხვართან შედარებით, ის უფრო მოზრდილიც არის. „თუშური ცხვარის“ ჯიში ზოოტექნიკურად ასე თუ ისე შესწავლილია. პირიქით. სრულებით შესწავლილი არ იყო საქართველოს თავდაპირველი ჯიში, კუდიანი ცხვარი. ვიცით მხოლოდ, რომ ტანით მომცრო და მქლეა. არც წველა უვარგა და არც ხორცი აქვს თუშისებრ გემრიელი. სამაგიეროდ კუდიანი ცხვარი თუშურზე უფრო ნაყოფიერია, ოადგან წელიწადში ორ-ორ კრავს იგებს ხოლმე და მის მატყლსაც ნაზი ბეწვი ურევია. ცხადია, მართა ასეთი გარეგნული დახასიათებით დაკმაყოფილება არ შეიძლება. თუ საქართველოს მეურნეობაში 12 ს. მომხდარი ცვლილების ღირებულების ზედმიწევნითი შეფასება გვწადიან, ე. წ. „იმერული“ ე. ი. კუდიანი ცხვრის ჯიშიც მეცნიერულად, ზოოტექნიკურად ყოველმხრივ უნდა გვყავდეს შესწავლილი. მხოლოდ ამ შემთხვევაში იყო შესაძლებელი, რომ „თუშური“ და „იმერული“ ცხვრის ჯიშების შედარებითი შესწავლით 12 ს. საქართველოს ეკონომიკაში მომხდარი ცვლილების სამეურნეო მნიშვნელობა შეუმცდარად შეგვეფასებინა.

უძველესი დროიდანვე ქართველთა ტო-

მეტი საუკეთესო ცხენებითაც იყვნენ ცნობილნი, შემდეგშიც ქართული ცხენის სახელი ისეთ შორეულ ქვეყანაშიც კი იყო განთქმული, როგორც ძველი რუსეთი იყო. ამისდა მიუხედავად ჩვენებური ცხენი დღევანდლამდის მეცნიერულად შესწავლილი არ იყო. შორეული წარსულიდან გადარჩენილი გვაქვს შიომღვიმეს მონასტრის ძველი ქვის კანკელის 11 — 12 ს. ს. ბარელიეფი, რომელზედაც ცხენოსანი არის გამოქანდაკებული. იქ მოყვანილი ცხენი მოკლე ტანიანია, მას ლამაზი მაღალი კისერი და თავი აქვს, თანაც კოხტა, ნაკვრიან ჯიშთან ცხენად მოსჩანს; მაშინდელი ქართული ცხენის ჯიშის შესაფასებლად რასაკვირველია, უნდა გამორკვეული ყოფილიყო, თუ თანამედროვე საქართველოში შერჩენილი ცხენი რა ჯიშია და მიაგავს თუ არა იგი თავისი ტანის პროპორციითა და ნაკვეთებით ცოტად მაინც 11 — 12 ს. საქართველოში გავრცელებულს ცხენის ჯიშს.

ამნაირად ამ შემთხვევაშიც უნდა გამორკვეულიყო, გადარჩენილია თუ არა ის ჯიში, რომელიც საქართველოს წარსულში ჰყოლია, თუ ის გადაჯიშდა ან ეგების გადაშენდა და უკვალოდ გაჰქრა კიდეც? ამ საკითხის გამორკვევაც, რასაკვირველია, მხოლოდ ზოოტექნიკური შესწავლის გზით შეიძლება.

ამგვარად, 11 — 12 ს. საქართველოს მესაქონლეობის სწორი სურათის წარმოსადგენად ჩვენს თანამედროვე მესაქონლეობაში წარსულიდან შერჩენილი შინაური ცხოველების შესწავლა იყო საჭირო და მეც ამიტომ პროფ. ილ. ჯანდიერს დავავალე ამ ამოცანის გადაჭრა თავისი თანამშრომლებითურთ ეკისრა. თუმცა საჭირო თანხების უქონლობისა და დროის სიმცირის გამო, მთელი ამ პრობლემის სასურველი სიღრმე - სიგანით გაშუქება შეუძლებელი შეიქმნა, მაგრამ ორი ზემოაღნიშნული საკითხისათვის აუცილებლად საჭირო ცნობები მაინც გვექნება. სასოფლო მეურნეობის ინტენსიური

წარმოება და კულტურული ყოფაცხოვრების მაღალი დონე უწყალსადენოდ და უსარწყავ-არხებოდ წარმოუდგენელია. 12 ს. ამ დარგს საქართველოში ჯეროვანი ყურადღება ჰქონდა მიპყრობილი. თამარის ბრძანებით ისეთი დიდი არხები იყო გამოყვანილი, როგორიც ალაზნისა და სამგორისაა, შიომღვიმეს ორი წლის განუწყვეტელი მუშაობის შემდგომ ანტონ მწიგნობართ - უხუცესმა და ვაზირთა უპირველესმა სხალტადან გამოტანილი წყალსადენი გაუკეთა. სხვაც ბევრია ამის მსგავსი. გამოფენაზე ალაზნის არხის გეგმა, ნახაზები და ფოტოსურათებიც იქნება წარმოდგენილი, შიომღვიმის წყალსადენის ტექნიკური თვალსაზრისით შესწავლის შედეგიც აღიბეჭდება და წყალსადენების თვით მიღები, წყალსაცავი და სხვა მოწყობილობაც გვექნება. ამ საკითხის შესწავლა - გაშუქება იწყ. დ. ლოსაბერიძეს აქვს დავალებული.

ცნობილია, რომ ვაჭრობა - მრეწველობისა და ხელობა - ხელოსნობის კერა უმთავრესად ქალაქებში იყო. ამიტომაც მაშინდელი საქართველოს ქალაქის გეგმისა და ყოფაცხოვრების ცოდნა და წარმოდგენა იყო საჭირო. რაკი საქართველოს ჩვენს დრომდის არსებული ძველი ქალაქებიდან არც ერთს ძველი საქალაქო კულტურის ადარავითარი ძველი შერჩენილი არა აქვს, ამის გამო ნაქალაქარი დმანისის არქეოლოგიურ გათხრას შევუდექით. იმედი გვქონდა, იქ ქალაქის იმდროინდელ გეგმას მაინც გამოვარკვევდით, მოწყობილობას ენახავდით და საყოფაცხოვრებო საგნებს ვიპოვიდით. წარსული წლის თხრამ, რომელიც დოც. ლ. მუსხელიშვილის კონსულტაციით სწარმოებდა, ეს მოლოდინი სრულებით გაამართლა და მომავალი ზაფხულიც უეჭველია იმედს არ გაგვიცრუებს, გამოფენისათვის გამოსადეგ ნივთებს უხვად შეგვძენს, რომელნიც მაშინდელი საქალაქო კულტურის წარმოსადგენად გამოყენებული გვექნება.

განსაკუთრებული ყურადღება მიმოსვლისა და სავაჭრო გზებსაც აქვს მიქცეული და ამ საკითხის შესწავლა წყაროების მიხედვით და გზათა მაშინდელი ქსელის რუკისათვის მასალების დამზადება დოც. ნ. ბერძენიშვილს აქვს დავალებული. საგანგებოდ შესწავლილი იქნება თამარ მეფის ბრძანებით გაყვანილი პირდაპირი გზა თბილისიდან ჯავახეთში და გადასავალზე აგებული ფუნდუკები (სასტუმროები). გზების საერთო რუკაცა და თბილის - ჯავახეთის გზის აგებმა - გამოკვლევის შედეგიც გამოფენაზე იქნება წარმოდგენილი.

უეჭველია, მომავალი გამოფენის ერთი საინტერესო ექსპონატთაგანი 11 — 12 ს. თლილი ქვით ნაშენი ქართული ასომთავრული დიდტანიანი წარწერით შემკული ხიდის ფოტო - სურათები, განაზომები, გეგმა და აკვარელით ნახატი საერთო შესახედაობა იქნება, რომელთა სათანადო სპეციალისტების მიერ დამზადება - შესწავლის ხელმძღვანელობა პროფ. გ. ჩუბინაშვილმა იკისრა.

საქართველოს იმდროინდელი შინაგანი და საგარეო ვაჭრობის ობიექტებზე ცნობებს გარდა, გამოფენაზე დამთვალიერებელს 1 — 13 ს. ს. საქართველოში გავრცელებული და ადგილობრივი და უცხო ფულების მთელი კოლექციაც ექნება თვალწინ და ამას გარდა, საქართველოში ნაპოვნი ფულების საგანძურების რუკა მნახველს ფულების გავრცელების არიისა და ინტენსივობის გათვალისწინების საუშალებას მისცემს. ნუმისმატიკური კოლექციის შერჩევა, ფულის გავრცელების რუკის შედგენა და ამ საკითხზე მონოგრაფიული ნაშრომის დაწერა დოც. თამარ ლომოურს აქვს მინდობილი.

დასასრულ, იმდროინდელი აბანოების გემის ნახაზებისა და ფოტოსურათების ნახვათ გამოფენის დამთვალიერებელს ადამიანის სხეულის სისუფთავეზე მზრუნველობის მა-

შინდელი საშუალების გათვალისწინებაც შეეძლება.

გამოფენაზე წარმოდგენილი იქნება სხვა და სხვა ხელობის მწიგნობრობის, ქედვითი, მეჭურჭლეობისა და სხვა ნიმუშებიც. ქართ. ქედვითს ხელოვნებაზე გამოკვლევას პროფ. გ. ჩუბინაშვილი ამზადებს. სხვათა შორის, დამთვალიერებელს საშუალება ექნება ნახოს წიგნის შემზადების პროცესის სხვა და სხვა მხარე, აკინძვის წესი, დაკაზმვა და ყდების საყურადღებო ნიმუშები.

ქართული კულტურის ზრდა, რასაკვირველია, ამ ხნის მეტყველებასაც უნდა ჰქონდეს აღბეჭდილი და ვისაც მისი ნამდვილი ღირებულების გათვალისწინება სწადიან, უნდა ისიც იცოდეს, თუ რა ლექსიკური მარაგი ჰქონდა ქართულ მწერლობას მე - 11 საუკუნემდე და რა შესძინა 11 — 12 ს. ს. შემოქმედებითმა კულტურულმა მუშაობამ. ამ მიზნით შ. რუსთაველის მუზეუმში ქართული გონებრივი და მატერიალური კულტურის

სატერმინოლოგიო რეალიების ისტორიული ლექსიკონის შედგენას შევუდექით წერილობითი ძეგლებისა და სხვა წყაროების მიხედვით. თვითეული სიტყვა თუ გამონათქვამი ცალკე ქართაკზეა. წყაროებიდან ამონაწერებითურთ მოყვანილი ნათარგმნი თხზულებების მიხედვით, ყოველი მათგანის მნიშვნელობის ბერძნული, ლათინური, სომხური და სპარსული შესატყვისობაც იქნება გამორკვეული და ყველა ის ცვლილებაც, რომელიც თვითეულ მათგანს დროთა განმავლობაში დაეტყო, აღინიშნება. გეგმით ლექსიკონი დასურათებული უნდა იყოს თვით რეალიების ნახატებითაც. ამჟამად უკვე 111958 ქართაკია დამზადებული. მუშაობა გრძელდება. ასეთი ლექსიკონის შედგენა, სხვათა შორის, იმიტომაც არის აუცილებლად საჭირო, რომ მატერიალური კულტურის ნივთიერი ძეგლების ცოდნასთან ერთად

ისიც ზედმიწევნით გამორკვეულ უნდა გვქონდეს, თუ რა სახელი ეწოდებოდა თვითეულ მათგანს.

როგორც მკითხველი დარწმუნდებოდა, სამუაშო ბევრიც და რთულიც არის. ამ, ზოგადად მოთხრობილი გეგმის მთლიანად განხორციელებისათვის თანამშრომელთა დიდი რაოდენობაც, სახსრებიც და ხელშემწყობი პირობებიც არის საჭირო. პარტიული და მთავრობის ორგანოების მხრივ შ. რუსთაველის მუზეუმს და გამოფენას დიდი ყურადღება

დარწმუნებული ვარ, წელს წარსულთან იყო.

ექცევა. წარსულ წელს საკმაო სახსრებიც შედარებით უფრო მეტი დახმარება გვექნება, რათა ამ დიდი დღესასწაულისათვის ღირსეულად მომზადებული წავუდგეთ ჩვენს ქვეყანასაც და მოწვეულ სტუმრებსაც.

პროფ. ივანე ჯავახიშვილი

„კომუნისტი“, 9 მარტი, 1937, ტფილისი.

